

University of Groningen

Opvoeding op school en in het gezin

Mooren, Francisca Catharina Theodora van der

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2006

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Mooren, F. C. T. V. D. (2006). *Opvoeding op school en in het gezin: Onderzoek naar de samenhang tussen opvoeding en de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen*. [, Rijksuniversiteit Groningen]. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 AANLEIDING

Jongeren worden tijdens hun ontwikkeling beïnvloed door verschillende factoren. Hierbij kan gedacht worden aan de omgeving en het gezin waarin ze opgroeien, de school waar ze naar toe gaan en de vrienden die ze hebben. Daarnaast heeft iedere jongere zijn eigen aanleg en zijn eigen karakter als beïnvloedende factoren. De vraag wat de invloed van aanleg is en wat die van de omgevingsfactoren op de ontwikkeling van jongeren is, wordt ook wel het nature nurture vraagstuk genoemd. Tal van discussies zijn over deze nature versus nurture kwestie gevoerd en nog steeds is het een onderwerp waar de meningen over verschillen (Harris, 1995; Harris, 2000; Hughes & Cutting, 1999; Petrill et al., 2004; Robinson, 2004; Rutter, 1997; Vandell, 2000; De Waal, 1999). Om duidelijk te maken hoezeer deze termen met elkaar verbonden zijn en welke betekenis ze hebben in de hedendaagse sociale wetenschappen noemt Harris (1998) ze schertsend de yin en yang, de Adam en Eva en de mama en de papa. Ze horen bij elkaar en iedereen kent deze begrippen. Welke invloed beide hebben op de persoonlijkheidsontwikkeling en op welke manier ze van invloed zijn, is echter niet duidelijk en, zoals Harris (1995) dat verwoordt, een uitdagend onderzoeksgebied. “If heredity can account for only about half the reliable variation among adults, then environmental influences must account for the rest. The challenge is to find the source of these influences” (p.4). Hoewel het nature nurture vraagstuk een interessante en intrigerende kwestie is, zal het onderzoek dat in dit proefschrift beschreven wordt, verder te noemen dit onderzoek, zich beperken tot de invloed van de omgeving op de persoonlijkheidsontwikkeling van jongeren.

Verschillende onderzoeken, waarvan een aantal recentelijk uitgevoerd, tonen aan dat er veel aandacht is voor omgevingsinvloeden. Zo richt Overbeek (2003) zich in zijn onderzoek voornamelijk op de ouders en de peergroep. “Probably the most important parts in the symphony of adolescence and young adulthood are played by parents and peers, but the dynamics of these different parts change over time” (p.1). Dat zowel ouders als de peergroep in de adolescentie van invloed zijn, onderschrijven Deković en Meeus (1997): “We know from previous studies that the most beneficial pattern in adolescence is one in which there is a balance between evolving an active pattern of interactions with peers and remaining close to parents” (p.172). Van der Wal (2004) heeft in haar onderzoek oog voor de rol van de school. Zij is van mening dat “Besides parents, family and other social associations, schools have or should have an important task in the development of children” (p.7). De school is volgens Van der Wal (2004) de plaats waar docenten de persoonlijke ontwikkeling van kinderen kunnen ondersteunen en sturen. Ook Kassenberg (2002) is van mening dat

de school een belangrijke rol speelt. Zij geeft aan dat scholen niet alleen bijdragen aan kennisoverdracht maar ook aan het aanleren van morele waarden.

Voordat kinderen naar school gaan, wordt door de ouders al een basis gelegd voor de persoonlijkheidsontwikkeling van kinderen (Angenent, 2000). Omdat persoonlijkheidsontwikkeling een breed op te vatten begrip is, wordt hieronder toegelicht wat in dit onderzoek onder persoonlijkheidsontwikkeling wordt verstaan. Persoonlijkheidsontwikkeling betekent letterlijk het ontwikkelen van een persoonlijkheid. In het Van Dale woordenboek wordt persoonlijkheid gedefinieerd als “iemand's hoedanigheden, eigenschappen en karaktertrekken”. Angenent (2000) spreekt van persoonlijkheid als het kenmerkende van een persoon en ziet het als een samenvattend geheel van persoonlijkheidseigenschappen. Eysenck (2004) gebruikt de definitie van Child (1968) en geeft persoonlijkheid als volgt weer: “the more or less stable, internal factors that make one person's behaviour consistent from one time to another, and different from the behaviour other people would manifest in comparable situations” (p.445). Met persoonlijkheid worden dus kenmerken van een persoon bedoeld waarin hij zich onderscheidt van andere personen.

De ontwikkeling van een persoonlijkheid is een steeds voortdurend proces (Angenent, 2000) dat, zoals eerder in deze paragraaf genoemd is, wordt beïnvloed door aanleg en omgeving. Van Oeffelt (1986) stelt daarbij dat in dit samenspel van aanleg en stimulering door de omgeving ook wetmatigheden in de ontwikkeling te onderkennen zijn. Dit wil zeggen dat bepaalde patronen in de ontwikkeling door alle personen worden doorlopen. Patronen die in principe te voorspellen zijn.

In de persoonlijkheidsontwikkeling staat het verzelfstandigen van de jonge mens uiteindelijk centraal (Van Oeffelt, 1986). “Hij wordt en moet worden iemand die in staat is zichzelf te verzorgen, voor zichzelf kan opkomen, een eigen systeem van waarden en normen heeft opgebouwd en dat kunnen hanteren, zodanig dat het dient als grondslag voor de beslissingen die hij neemt” (p.46). Dit komt in grote lijnen overeen met datgene wat Snik (1990) onder persoon verstaat. Snik definieert persoon als een “moreel en rationeel zichzelf bestemmend, toerekeningsvatbaar, en handelingsbekwaam wezen” (p.208). Evenals Stellwag (1970) stelt Snik daarbij de vraag of de mens van aanvang af een persoon is, wat wil zeggen dat de ontwikkeling het actualiseren is van datgene wat hem reeds eigen is, of dat hij zich tot een persoon moet ontwikkelen. Als uitgegaan wordt van dit eerste dan wordt gesproken van een statisch persoonsbegrip. In het statisch persoonsbegrip is de persoon “niet een product van sociaal-historische processen als interactie, communicatie en opvoeding. Opvoeding, of algemener: sociale beïnvloedingen zijn geen noodzakelijke voorwaarden voor het persoon-zijn” (Snik, 1990, p.240). Wordt er vanuit gegaan dat een mens zich tot persoon moet ontwikkelen dan wordt gesproken van een dynamisch persoonsbegrip. In het dynamisch persoonsbegrip dankt het zich ontwikkelende individu zijn vorm mede aan de omgeving (Snik, 1990). In dit onderzoek wordt uitgegaan van een dynamisch persoonsbegrip. Opvoeding is meer dan alleen schaven aan de persoonlijkheid en het karakter van de mens (statisch persoonsbegrip) maar is essentieel voor de persoonlijkheidsontwikkeling. Samenvattend kan gesteld worden dat persoonlijkheidsontwikkeling het ontwikkelen

is van kenmerken, die een persoon onderscheiden van andere personen en waarbij de beïnvloeding van de omgeving essentieel is. Deze essentiële beïnvloeding van de omgeving staat, zoals eerder genoemd, centraal in dit onderzoek.

Onderzoek naar de rol van omgevingsinvloeden op de persoonlijkheidsontwikkeling van jongeren kan onder andere beschreven worden met behulp van de sociaal-ecologische benadering. In de sociaal-ecologische benadering is sprake van een wisselwerking tussen het individu en de sociale en culturele omgeving waardoor het individu een identiteit opbouwt en tot maatschappelijk competent handelen komt (Van der Linden & Klaassen, 1991). De persoonlijkheid, diens ontwikkeling en het menselijk gedrag kunnen ook slechts begrepen worden door deze wisselwerking tussen persoon en omgeving (Klaassen, 1991). De sociaal-ecologische benadering kent verschillende vertegenwoordigers, die ieder op een eigen manier invulling geven aan deze benadering. Eén van deze vertegenwoordigers is Bronfenbrenner. Bronfenbrenner levert een eigen bijdrage aan het in beeld brengen van de beïnvloeding van het psychische systeem door omgevingsinvloeden. De betekenis van zijn werk ligt onder meer in het ontwikkelen van een theorie van de persoonlijkheidsontwikkeling die consequent contextbetrokken is (Klaassen, 1991). In zijn ecologisch model heeft Bronfenbrenner getracht in kaart te brengen op welke manier omgevingsinvloeden een rol kunnen spelen bij de persoonlijkheidsontwikkeling en geeft hij de persoonlijkheidsontwikkeling weer als een product van interactie tussen het groeiende menselijke wezen en zijn omgeving (Bronfenbrenner, 1979; Bronfenbrenner & Ceci, 1994). Deze opvatting van persoonlijkheidsontwikkeling sluit aan bij datgene wat in dit onderzoek onder persoonlijkheidsontwikkeling wordt verstaan. Het sociaal-ecologische model van Bronfenbrenner vormt dan ook één van de theoretische kaders van dit onderzoek en zal, evenals de door Bronfenbrenner onderscheiden systemen, in paragraaf 2.2 uitgebreid besproken worden.

Dit onderzoek naar de invloed die de omgeving heeft op de persoonlijkheidsontwikkeling van jongeren staat niet op zichzelf maar is een bijdrage aan het Reactie Patronen Onderzoek (RPO). Wat het RPO behelst en de manier waarop dit onderzoek binnen het RPO gepositioneerd is, wordt besproken in de hierop volgende paragraaf.

1.2 POSITIE VAN HET ONDERZOEK

Het RPO is in 1980 geïnitieerd als reactie op het ontbreken van een groepsgericht standaardbeeld van de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen. Sociale grenzen worden binnen het RPO als volgt gedefinieerd: “De regels, wetten, normen, waarden of verwachtingen die impliciet of expliciet bestaan in de omgeving waarin de jongere leeft en die zijn gedrag reguleren en/of inperken” (Rink, Vos, Van Lokven & Slagveer, 1989, p.14). Het RPO richt zich niet op het daadwerkelijke gedrag van jongeren maar op hun houding. Er wordt namelijk in navolging van Ajzen en Fishbein (1980) vanuit gegaan dat de houding van jongeren bepalend is voor het gedrag dat jongeren daadwerkelijk vertonen. Volgens Boersma (2004) mag aan

houding ook een zekere voorspellende waarde worden toegekend. Wel stelt ze dat naast de houding van de jongere meer factoren een rol spelen die het gedrag van de jongere medepalen. Daarbij moet volgens haar gedacht worden aan bijvoorbeeld de peergroep waar de jongere deel van uit maakt of de wijze waarop zijn ouders hem opvoeden.

Om de relatie tussen persoonlijkheidsontwikkeling, die van belang is in het sociaal-ecologische model, en houding weer te kunnen geven, wordt gebruik gemaakt van het uitgangspunt van Grietens (1999). "Attitudes and behaviors towards social limits are the outcome of human socialization processes which start in early childhood and are completed in young adulthood" (p.11). Grietens sluit hiermee aan bij Allport (1935). Allport geeft aan dat houding wordt gevormd door ervaring. Men wordt niet met een houding geboren, een houding wordt verworven tijdens het socialisatieproces. In de sociale wetenschappen wordt over socialisatieproces gesproken als het gaat om de latente en manifeste beïnvloeding door het geheel van maatschappelijke omgevingsfactoren op de persoonlijkheidsontwikkeling van de mens (Klaassen, 1981). De persoonlijkheidsontwikkeling vindt dus plaats in het socialisatieproces, hierbij wordt een houding verworven.

Aangezien het RPO ontstaan is als reactie op het ontbreken van een groepsgericht standaardbeeld van de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen, stelde het RPO zich in de oorspronkelijke opzet de volgende doelen:

- Een groepsgericht standaardbeeld van de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen samenstellen.
- Het ontwikkelen van een instrument waarmee het mogelijk is vast te stellen voor groepen of voor individuen op welke manier en in welke mate ze afwijken van het groepsgerichte standaardbeeld.

(Rink, 1996).

Deze doelen zijn in vier fasen verwezenlijkt. In de eerste fase werd in Nederland een onderzoek opgezet naar de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen (Rink, Vos, Van Lokven & Slagveer, 1989). In het kader hiervan werd het Standaard Reactie Instrument (SRI) ontwikkeld. Dit instrument kan gebruikt worden om de houding van groepen jongeren ten opzichte van sociale grenzen te bepalen. In fase twee vond onderzoek plaats waarbij de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen in detentie werd vergeleken met het groepsgerichte standaardbeeld van de jongeren (Vos, 1991). De derde fase van het RPO betrof een onderzoek waarbij de houding van Marokkaanse, Surinaamse en Turkse jongeren ten opzichte van sociale grenzen werd vergeleken met het groepsgerichte standaardbeeld van de jongeren uit de eerste onderzoeksfase (Sanchez, 1997).

De vierde fase betrof de ontwikkeling van de Attitudeschaal Sociale Limieten (ASL; Rink, Boersma, Lutje Spelberg & Vos, 2000^a). Door Rink et al. (1989) en Vos (1991) werd het noodzakelijk geacht een diagnostisch instrument te ontwikkelen op grond waarvan de houding van individuele jongeren ten opzichte van sociale grenzen objectief vastgesteld kon worden. In de begin jaren '90 is gestart met vooronderzoek ten behoeve van de ontwikkeling van de ASL (Groeneveld, 1992; Bultman, 1993) en

kon in 1996 begonnen worden met het vier jaar durende ASL project waarin de daadwerkelijke ontwikkeling van het instrument tot stand kwam en onderzoek werd gedaan naar de utiliteit van de ASL (Boersma, 2004).

Behalve onderzoek in Nederland werd de houding van jongeren in Duitsland, België, Estland, Slowakije, Canada, Mexico en Nieuw Zeeland ten opzichte van sociale grenzen onderzocht om zo te toetsen in welke mate het standaardbeeld universeel was.

In tabel 1.1 volgt een overzicht van deze onderzoeken. Ter vergelijking staan in deze tabel ook de gegevens van het Nederlandse onderzoek uit de eerste onderzoeksfase weergegeven.

Tabel 1.1 Overzicht van uitgevoerde onderzoeken onder jongeren zonder geregistreerde gedragsproblemen

<i>Nationaliteit</i>	<i>Onderzoeker</i>	<i>Jaar van dataverzameling</i>	<i>N</i>	<i>Jongens (%)</i>	<i>Leeftijd M (SD)</i>	<i>Beschrijving van de onderzoeksgroep</i>
Nederland	Rink et al.	1987	1179	54.0	14.8 (1.6)	Steekproef van scholen en klassen in het noorden en midden van Nederland.
Duitsland	Dickscheit	1994	355	54.4	14.8 (1.7)	Steekproef van scholen en klassen in de omgeving van Rostock en Oldenburg
België	Grietens	1995	390	50.3	14.6 (2.0)	Steekproef van scholen en klassen in twee provincies.
Estland	Petersell	1996	82	63.4	14.8 (0.8)	Vier scholen in Estland, representatieve steekproef van klassen.
Slowakije	Potocarova & Krankus	1999	69	42.0	16.0 (2.0)	Scholen in en rond Bratislava.
Canada	Latchford	1992	473	47.0	15.6 (1.9)	Steekproef van scholen en klassen in New Brunswick
Nieuw Zeeland	Barclay & Everts	1999 - 2002	93	52.7	16.0 (1.2)	Scholen in en rondom Auckland en jongeren van Pacific Island.
Mexico	Oudhof	2003	293	50.5	15.8 (1.8)	Scholen in Toluca.

(Bron: Strijker & Rink, 2003, p.294)

Uit deze onderzoeken bleek de houding van de jongeren uit de verschillende landen ten opzichte van sociale grenzen nagenoeg met het groepsgerichte standaardbeeld overeen te komen (Rink, 1999).

Eveneens vond een cross nationaal onderzoek naar de houding van gedetineerde jongeren ten opzichte van sociale grenzen plaats. Een overzicht van deze

onderzoeken staat in tabel 1.2 weergegeven. In deze tabel zijn ter vergelijking ook de gegevens van het Nederlandse onderzoek uit de tweede onderzoeksfase vermeld.

Tabel 1.2 Overzicht van uitgevoerde onderzoeken in residentiële instellingen

<i>Nationaliteit</i>	<i>Onderzoeker</i>	<i>Jaar van dataverzameling</i>	<i>N</i>	<i>Jongens (%)</i>	<i>Leeftijd M (SD)</i>	<i>Beschrijving van de onderzoeksgroep</i>
Nederland	Vos	1989	242	82.2	16.1 (1.4)	Alle residentiële jeugdinrichtingen in Nederland.
België	Grietens	1995	85	83.5	16.4 (0.9) ^a	Alle residentiële jeugdinrichtingen in het noorden van België.
Estland	Petersell	1996	24	100	16.4 (0.9) ^a	Eén residentiële jeugdinrichting in Estland.
Mexico	Oudhof	2003	99	77.8	16.9 (1.4)	Eén residentiële jeugdinrichting in de provincie.

a: de gemiddelde leeftijd en standaarddeviatie zijn hetzelfde voor de populatie van België en Estland (Bron: Strijker & Rink, 2003, p.295)

De houdingen van de jongeren met gedragsproblemen ten opzichte van sociale grenzen kwamen eveneens grotendeels overeen. In vergelijking met het groepsgerichte standaardbeeld waren echter wel verschillen op te merken.

Na het vaststellen van een internationaal groepsgericht standaardbeeld en het ontwikkelen van een individuele vragenlijst waarmee de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen kon worden gemeten, ontstond de vraag of op de houding van jongeren, als aspect van de persoonlijkheidsontwikkeling, invloed uitgeoefend zou kunnen worden. Vanwege deze vraag werd de centrale doelstelling bijgesteld en de samenhang tussen de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen en opvoeding kwam centraal te staan (Rink, 1999). Als gesproken wordt over opvoeding dan is er sprake van een bewuste en bedoelde activiteit gericht op de persoonlijkheidsontwikkeling van het individu. Dit in tegenstelling tot socialisatie, dat ook onbedoelde vormingsinvloeden bevat (Veugelers & De Kat, 1998).

In verschillende settings werd onderzoek naar de samenhang tussen de houding van jongeren en opvoeding opgezet. Een deel van deze onderzoeken is inmiddels afgerond. Dit betreffen onder andere het onderzoek van Potočárová (2004) in de thuissituatie en het onderzoek van Jonker (2004) in de residentiële setting. In 2002 is dit onderzoek naar de samenhang tussen de houding van jongeren en opvoeding gestart waarbij zowel de schoolsituatie als de thuissituatie centraal staan.

Voor de lopende onderzoeken wordt binnen het RPO een aantal onderzoeksinstrumenten gebruikt. Twee van deze instrumenten zijn specifiek in het kader van het RPO ontwikkeld, namelijk de Attitudeschaal Sociale Limieten (ASL;

Rink, Boersma, Lutje Spelberg & Vos 2000^a) en de Vragenlijst Opvoedingstaken Voor Ouders (VOVO; Rink & Dickscheit, 2002^a).

Bij het ontwikkelen van de ASL is gelet op de richtlijnen van de Commissie Testaangelegenheden Nederland (COTAN; Evers, Van Vliet-Mulder & Groot, 2000) van het Nederlands Instituut van Psychologen (NIP). Deze richtlijnen betreffen de uitgangspunten bij de testconstructie, de kwaliteit van het testmateriaal en de handleiding, de normen, de betrouwbaarheid en de validiteit. In 2000 is de ASL beoordeeld door de COTAN. Aangegeven werd “dat aan alle eisen van de COTAN voldoende tegemoet was gekomen, behalve aan die van de validiteit” (Boersma, 2004, p.152). In haar proefschrift heeft Boersma (2004) de begripsvaliditeit van de ASL onderzocht en concludeert dat, wat betreft de ASL schalen onderling, “ondersteuning geboden kan worden voor de begripsvaliditeit van de ASL” (p.100). Daarnaast is in 2001 een longitudinaal onderzoek naar de criteriumvaliditeit van de ASL gestart (Boersma, 2003; 2005).

De VOVO bevindt zich in een minder ver gevorderd ontwikkelingsstadium en de lijst kan nog niet in voldoende mate beantwoorden aan de door de COTAN gestelde richtlijnen.

Met dit onderzoek wordt, naast een bijdrage aan de centrale doelstelling van het RPO, ook een bijdrage geleverd aan de verdere ontwikkeling van zowel de ASL als de VOVO.

1.3 DOELSTELLINGEN EN ONDERZOEKSVRAGEN

De vraag of de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen ook beïnvloed kan worden, vormt aanleiding voor de eerste doelstelling van dit onderzoek. Zoals uit paragraaf 1.1 is gebleken, kunnen verschillende omgevingsinvloeden een rol spelen bij de persoonlijkheidsontwikkeling van jongeren en kon geconcludeerd worden dat een houding tijdens de persoonlijkheidsontwikkeling wordt verworven. Dit heeft als gevolg dat omgevingsinvloeden ook op de houding van invloed kunnen zijn. In dit onderzoek is er voor gekozen om van deze omgevingsinvloeden de schoolsituatie en de thuissituatie te onderzoeken. Omdat uitgegaan wordt van een dynamisch persoonsbegrip wordt verwacht dat beide invloeden bijdragen aan de persoonlijkheidsontwikkeling van jongeren. Is het echter terecht om te verwachten dat de opvoeding die ouders in de thuissituatie geven samenhangt de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen? Eveneens kunnen vraagtekens gezet worden bij de invloed die het onderwijs heeft op de zich ontwikkelende houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen. Ondanks dat de school door velen gezien wordt als socialiserende instantie (Crombrugge & Vanobbergen, 2001; Klaassen & Leeferink, 1998; Veugelers & De Kat, 1998) en men in verschillende onderzoeken (Herweijer & Vogels, 2004; Kassenberg, 2002) de school een rol toebedeelt bij de persoonlijkheidsontwikkeling van jongeren, is minder duidelijk welke opvoedingstaken scholen hebben en wat de invloed van het uitvoeren van deze taken op de genoemde samenhang is. Doel van dit onderzoek is dan ook het onderzoeken van de opvoeding in de school- en thuissituatie, de houding van jongeren ten

opzichte van sociale grenzen en of sprake is van een samenhang tussen beide. Uitgaande van deze doelstelling zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd.

1. Komen de voorschriften inzake opvoeding zoals die op beleidsniveau zijn gegeven en de opvoedingstaken van docenten in de klas en de docentstijlen overeen?
2. Wat is de samenhang tussen opvoeding in de klas en de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen?
3. Wat is de samenhang tussen opvoeding in de thuissituatie en de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen?
4. Wat is de samenhang tussen opvoeding van docenten in de klas en die van ouders in de thuissituatie?

Zoals aangegeven, wordt met dit onderzoek ook een bijdrage geleverd aan de verdere ontwikkeling van twee instrumenten, die binnen het RPO gebruikt worden. In het kader van deze tweede doelstelling zijn twee onderzoeksvragen geformuleerd.

5. Is de ASL test-hertest betrouwbaar?
6. Is de VOVO begripsvalide?

1.4 INDELING VAN HET PROEFSCHRIFT

In het hierop volgende hoofdstuk zal vanuit de literatuur ingegaan worden op de eerste vier onderzoeksvragen. Daarvoor zal gebruik gemaakt worden van het sociaal-ecologisch model van Bronfenbrenner, het opvoedproces volgens Kok en het 4-variabelenmodel van Rink. Aan de orde zullen komen de beleidsvoorschriften inzake opvoeding, zullen de opvoedingsmilieus op school en thuis besproken worden en zal ingegaan worden op de persoonlijkheidsontwikkeling van jongeren waarbij in het bijzonder aandacht is voor de houding van jongeren ten opzichte van sociale grenzen en de samenhang van deze houding en opvoeding. In het derde hoofdstuk wordt de methodologische verantwoording gegeven waarna in hoofdstuk vier de resultaten op de eerste vier onderzoeksvragen aan de orde komen. Hoofdstuk vijf zal gewijd worden aan onderzoeksvraag vijf, de test-hertest betrouwbaarheid van de ASL, en hoofdstuk zes aan onderzoeksvraag zes, de begripsvaliditeit van de VOVO. In het daarop volgende hoofdstuk komen de conclusies en de discussie aan bod. Tevens zullen aanbevelingen en suggesties voor verder onderzoek worden gegeven. Na dit hoofdstuk volgt ten slotte een samenvatting zowel in het Nederlands als in het Engels.